

**Kongres Geografii Polskiej,
„Niepewność w kartografii
historycznej”, Poznań, 31 maja –
2 czerwca 2023 roku**

W dniach 31 maja – 2 czerwca 2023 r. na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu odbył się Kongres Geografii Polskiej pod hasłem „Geografia niepewności”. Połączony był z jubileuszem stulecia „Czasopisma Geograficznego” oraz 64. Zjazdem Polskiego Towarzystwa Geograficznego. Jest to największe tego typu cykliczne wydarzenie w Polsce, które skupia geografów z całego kraju. Tytułowa „geografia niepewności” wiąże się nie tylko z danymi współczesnymi, ale i z historycznymi. Coraz częstsze wykorzystywanie metod geograficznych przez historyków oraz sięganie po źródła i opracowania historyczne przez geografów skłoniło piszącego te słowa do zorganizowania sesji tematycznej pt. „Niepewność w kartografii historycznej”. Efektem prowadzonych przez obie grupy badaczy prac mających odniesienie czasowe i przestrzenne jest właśnie mapa. Niepewność i niekompletność informacji (przestrzennej i atrybutowej) jest immanentną cechą opracowywania map, ale w przypadku danych o przeszłości przybiera szczególną postać. Każdy opis z przeszłości w formie rękopisu, spisu statystycznego lub reprezentacji kartograficznej, będący podstawą modelowania danych historycznych, jest uwarunkowany kontekstem wynikającym z czynników m.in. politycznych, społecznych, ekonomicznych, kulturowych. W pomoc w organizacji sesji włączyły się, poza ośrodkiem warszawskim (Uniwersytet Warszawski, Polska Akademia Nauk) także uczelnie lubelskie (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej i Katolicki Uniwersytet Lubelski).

W czasie obrad wygłoszonych zostało osiem referatów poruszających wybrane zagadnienia kartograficznego modelowania historycznych danych przestrzennych

i akcentujących problemy współczesnej kartografii historycznej wraz z ich potencjalnymi rozwiązaniami. Wystąpienia dotyczyły kwestii wykorzystania metod geoinformatycznych w kartografii historycznej, rekonstrukcji i modelowania granic i podziałów (kulturowych, politycznych i administracyjnych), rekonstrukcji dawnej sieci osadniczej i reprezentacji treści źródeł historycznych w ujęciu przestrzennym.

Pierwszym prelegentem był Mirosław Krukowski (UMCS Lublin), który otworzył sesję wystąpieniem pt. „Pewność niepewności. Problemy z reprezentacją informacji przestrzennej”. Autor referatu omówił problem modelowania kartograficznego rozumianego jako proces reprezentacji rzeczywistości. Zauważył, że przejście od tego, co ma być przedstawione, do modelu zjawiska jest zakłócone i ograniczone przez wiele czynników związanych ze specyfiką ludzkiej natury oraz z pewnymi cechami realizacji technicznej modelu. W przypadku zjawisk historycznych niepewność jest tym większa, jako że nie mamy bezpośredniego dostępu do przeszłości, a wyłącznie do danych obarczonych pewną stronniczością. Następnym referat pt. „Źródła niepewności w kartografii historycznej”, który również poruszał podstawowe problemy kartografii historycznej, wygłosił Bogumił Szady (IH PAN Warszawa, KUL Lublin). Autor dokonał dekonstrukcji *Atlasu historycznego Polski*, omawiając całą procedurę związaną z przygotowaniem map, np. uwarunkowania techniczne i metodykę pracy. Pozwoliło to na ocenę i charakterystykę ich wpływu na poziom niepewności oraz wiarygodność ustaleń. Postawił tezę, że dla poprawnego rozumienia treści map historycznych oraz ich właściwego wykorzystywania kluczowa jest świadomość ograniczeń kartografii historycznej.

Kolejne referaty poświęcone były niepewności w odtwarzaniu granic: państwowych, regionalnych i kulturowych. Beata Konopska (UMCS Lublin), Marek

Barwiński (UŁ Łódź) i Mateusz Zawadzki (UMCS Lublin) w referacie „Źródła historyczne jako podstawa odtwarzania koncepcji granicy polsko-czechosłowackiej po pierwszej wojnie światowej” zaprezentowali wyniki badań nad materiałami po konferencji paryskiej (1919), której zadaniem było ustalenie nowego ładu w Europie. Autorzy wskazali na odcinki graniczne, których najczęściej dotyczyły wspomniane dokumenty i materiały. Na podstawie wyników analizy treści zebranych map (polskich i czeskich) postawili i udowodnili tezę, że mapy tematyczne wpływały na lepsze zrozumienie idei kształtowania państwowości, ale równocześnie budziły konflikty związane z terenami przygranicznymi. W kolejnym referacie („Przebieg granicy między tradycją zachodnią [łacińską] i wschodnią [prawosławną] w Europie i sposoby jej wyznaczenia”) Alina Awramiuk-Godun (UW Warszawa) na podstawie dotychczasowych badań oraz własnych analiz starała się ustalić przebieg granicy między tradycją zachodnią (łacińską) i wschodnią (prawosławną) w Europie. Punktem wyjścia były dotychczasowe prace Feliksa Konecznego, Samuela Huntingtona i Piotra Eberhardta, stanowiące podstawę wyróżniania dwóch odrębnych cywilizacji w Europie. Następnie Autorka przy użyciu oprogramowania GIS przeprowadziła analizę rozmieszczenia obiektów sakralnych różnych denominacji na obszarze północno-wschodniej Polski i zachodniej Białorusi, wskazując potencjalny przebieg granicy między „wschodem” a „zachodem”. To podejście pozwala na lepsze zrozumienie specyfiki, charakteru oraz zmienności granic kulturowych w Europie, ale wymaga czasochłonnego zbierania danych. W wystąpieniu pt. „Granice regionu osadniczego Głuchoniemców w świetle źródeł z XIX wieku” Marcin Solarz (UW Warszawa) zajął się kwestią kartograficznego ujęcia granic regionu osadniczego Głuchoniemców w świetle źródeł z XIX w. opracowanych przez Franciszka

Siarczyńskiego, Wacława Maciejowskiego, Wincentego Pola, Józefa Szujskiego, *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, krakowski „Czas” i Stanisławę Niemcównę. Prelegent nałożył na siebie granice wyznaczone przez poszczególnych autorów, kreśląc w ten sposób obszar, którego dotyczyło najwięcej źródeł. Obszar ten powinien być zatem tym, który bez wątplenia należy do regionu osadniczego Głuchoniemców.

Kolejne wystąpienia związane były z problematyką osadniczą i niepewnością z nią związaną. Anna Miklar (UJ Kraków) zaprezentowała *Skorowidz wszystkich miejscowości położonych w Królestwie Galicji i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim* z 1868 r. jako przykład źródła danych przestrzennych. Autorka przedstawiła dane, które można pozyskać z tego typu źródeł i możliwości ich wykorzystania, wyzwania, na jakie można natrafić w trakcie ich opracowywania oraz narzędzia, które współcześnie znacznie ułatwiają pozyskiwanie, weryfikowanie oraz wizualizację danych. Zwróciła uwagę na trudności w określeniu źródła pochodzenia niektórych informacji, znaczenia użytych pojęć i terminów czy niejednorodność zapisu tych samych informacji. Agnieszka Latocha-Wites (UWr Wrocław) zreferowała metodyczne problemy w rekonstrukcji krajobrazów śląskich wsi w średniowieczu na marginesie wydawanego *Słownika wsi śląskich w średniowieczu*. Zawarte w nim opisy oraz rekonstrukcje historyczno-geograficzne wsi wykorzystują różnorodne źródła danych, w tym przede wszystkim archiwalne dokumenty i historyczne materiały kartograficzne. Autorka skupiła się na wyzwaniach stojących za ich

harmonizacją, m.in. trudnościach w odtworzeniu układu cieków, stawów, zasięgu lasów itp. Wyraźnie podkreśliła problem niespójności różnorodnych źródeł i baz danych utrudniający przeprowadzenie rekonstrukcji dawnych krajobrazów.

Sesję zamknął referat Jacka Wolskiego (IGiPZ PAN Warszawa), który postawił pytanie o to, czy niepewność badacza jest ułomnością, czy atutem. Na wszystkich etapach procesu badawczego następują bowiem straty informacji przechodzącej przez kolejne filtry: koncepcyjne, techniczne i odbiorcze. Niepewność jest więc właściwa zarówno dla samego procesu modelowania, jak i dla twórcy oraz odbiorcy. Autor skłonił, że niepewność powinna być traktowana jako atrybut twórcy/odbiorcy i miara stopnia jego świadomej niewiedzy.

W dyskusji podnoszono zarówno kwestie ogólne, związane z podstawami teoretyczno-metodologicznymi kartografii historycznej, jak i szczegółowe, dotyczące poszczególnych badań. Zwracano uwagę przede wszystkim na fakt, że nie ma możliwości ucieczki od niepewności, nieostrości i niedokładności w kartografii historycznej – towarzyszy ona twórcom i użytkownikom map w zasadzie na każdym etapie procesu badawczego. Jedynymi możliwymi rozwiązaniami tego problemu są, po pierwsze, świadomość, że mapa historyczna nie jest wiernym odbiciem przeszłości, po drugie, jasne wskazywanie niepewności, a po trzecie dokumentacja działań podejmowanych na każdym etapie procesu badawczego lub procesu przygotowania mapy. ■

Tomasz Panecki
(Warszawa)